

OCHRONA STREFOWA JAKO NARZĘDZIE OCHRONY GATUNKÓW ZAGROŻONYCH WYGINIĘCIEM

Ewa Referowska, Kat. Ochrony Lasu SGGW, ewa_referowska@sggw.edu.pl

Uwagi metodyczne

- Przy klasyfikacji stopnia zagrożenia gatunku brano pod uwagę ostatnią wydaną na ten temat czerwoną listę lub czerwoną księgę gatunków zagrożonych.
- W przypadku nietoperzy analizy zawężono tylko do tych gatunków, które mogą wystąpić (same lub z innymi gatunkami) w zimowiskach grupujących co najmniej 200 osobników [1]. Ich listę ustalono w oparciu dane z pięciu najważniejszych w Polsce zimowisk – Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, kanalizacji burzowych w Pile i Olsztynie, Jaskini Szachownica i Fortu Modlin – Baszty Michałowski (na podst. [2-7]).

Czy wszystkie gatunki "strefowe" to gatunki zagrożone wyginieciem?

Nie. Kategorie zagrożenia CR, EN i VU przypisane są 52,3% strefowych gatunków.

Grupa systematyczna	RE/EW	CR	EN	VU	NT	LC	DD/brak wpisu
ROŚLINY Zagrożone: 91,7% (na podst. [8,9])	warzycha polska	poryblin kolezasty, włosień delikatny, ciemiężca czarna, aldrowanda pęcherzykowata, kukuczka kapturkowata, miodokwiat krzyżowy, kaldeja dziewięciornikowata	zanokcica ciemna, zanokcica klinowata, zanokcica serpentykowa, elisma wodna	-	-	-	-
ZWIERZĘTA Zagrożone: 33,3% (na podst. [1,10-12])	szlachar, orzełek	żołędnicza, gadożer, orlik grubodzioby, kraska, wąż Eskulapa	cietrzew, orzeł przedni, puszczyk mszarny, żółw błotny, iglica mała	gluszc (CR?), rybołów, sokół wędrowny, gniewosz plamisty	wilk, ryś, niedźwiedź brunatny, nocek Bechsteina, nocek lydkowłosy, mopek zachodni, kania czarna, puchacz, wlochatka	bocian czarny, ślepowron, orlik krzykliwy, bielik, kania ruda	nocek Brandta, nocek rudy, nocek duży, nocek wąsatek, nocek Natterera, mroczek późny, karlik małutki, gacek brunatny, gacek szary, borowiec wielki, sóweczka, raróg
GRZYBY Zagrożone: 81,8% (na podst. [13,14])	-	granicznik tarczownicowy, kobiernik Arnolda, kobiernik orzęsiony, kobiernik postrzępiony, mąkla rozłożysta, odnożyca włosowata, pawężniczka sorediowa	granicznik płucnik, puchlinka ząbkowana	-	-	-	granicznik tarczowy, kobiernik wybredny

Czy wszystkie gatunki zagrożone wyginieciem to gatunki "strefowe"?

Nie. Spośród gatunków zagrożonych w kategoriach CR, EN, VU 1,1% objętych jest ochroną strefową.

Rośliny: 1,6% (na podst. [8,9,15,16])

Zwierzęta: 1,2%, przy czym kręgowce: 14,8%, bezkręgowce: 0,1% (na podst. [1,12,17])

Grzyby: 0,8% (na podst. [13,18])

Sasanki są w Polsce zagrożone wyginieciem [9], jednak nie są objęte ochroną strefową

Czy na wszystkich stanowiskach zagrożonych "strefowych" gatunków są strefy?

Nie. Powody: niepełne rozpoznanie występowania, brak decyzji (RDOŚ może, ale nie musi ustalać strefy [19]), brak zgody ze strony prywatnych właścicieli [20].

Rośliny: w LP 7 stref [21]; **gatunki zagrożone** (5 stref w 2018 r.): ciemiężca czarna CR, zanokcica serpentykowa EN, zanokcica klinowata EN [22]

Zwierzęta: w LP 4288 stref [21]; **gatunki zagrożone** (360 stref w 2018 r.): rybołów VU, cietrzew EN, gluszc VU(?), orzeł przedni EN, sokół wędrowny VU, puszczyk mszarny EN, orlik grubodzioby CR, gadożer CR; żółw błotny EN, wąż Eskulapa CR, gniewosz plamisty VU; iglica mała EN [22]

Grzyby: w LP 414 stref dla porostów [21]; **gatunki zagrożone** (358 stref w 2018 r.): granicznik płucnik EN, puchlinka ząbkowana EN, kobiernik Arnolda CR [22]

Gluszc wymaga aktywnego kształtowania siedliska [26]

Czy zasady funkcjonowania stref gwarantują przetrwanie gatunków zagrożonych?

Nie zawsze. Jest to sztywna lista zakazów [19], na odstępstwa od których należy każdorazowo uzyskać zezwolenie RDOŚ. Może nie być w pełni skuteczna, gdy:

- pojawiają się dynamiczne **zagrożenia biotyczne** – ograniczenia w usuwaniu drzew w strefach utrudniają np. zwalczanie gradacji owadów, co w ostateczności może doprowadzić do utraty stanowiska zagrożonego strefowego gatunku [23];
- nasilają się **zmiany klimatyczne** – ograniczają one występowanie gatunków iglastych, z którymi związana jest część zagrożonych gatunków strefowych [24] bądź dostępność zasobów wody w siedliskach ich występowania [25], zmieniają trofę siedlisk [26] bądź je fizycznie niszczą [27];
- postępują naturalne **przemiany w strukturze roślinności** – z czasem mogą być niekorzystne dla zagrożonego gatunku powodując np. zacienienie stanowiska [28] lub utrudnione toki [29];
- jest problem z ich **egzekwowaniem** – np. nielegalna penetracja stref w okresie lęgowym może zakłócić/udaremnić rozród gatunków zagrożonych [20].

Część zagrożonych gatunków, dla których strefy wyznaczono w lasach, korzysta także z terenów otwartych

Czy sama strefa wystarczy?

W niektórych przypadkach nie. Dotyczy to w szczególności:

- gatunków korzystających z **dwóch środowisk**, gdy strefą objęte jest tylko jedno z nich. Przykład: strefowe gatunki ptaków drapieżnych gniazdujące w lesie (strefa), a zdobywające pokarm na terenach otwartych (poza strefą). Antropogeniczne przekształcenia i zakłócenia ograniczają wówczas dostępność pokarmu lub możliwość jego zdobycia (np. [20,30]);
 - gatunków zależnych od specyficznych **stosunków wodnych**, kształtowanych na obszarze wykraczającym poza strefę. Przykład: torfowiska czy zbiorniki wodne ze strefowymi gatunkami roślin (np. miodokwiatem krzyżowym czy aldrowandą pęcherzykowatą). Zagrożeniem z sąsiedztwa strefy może być np. niedostosowana gospodarka leśna, melioracje wodne czy spływ nawozów [31,32]. Analogicznym problemem są **zanieczyszczenia środowiska** (powietrza), generowane poza granicami stref, a negatywnie wpływające na zagrożone strefowe gatunki porostów [33];
 - gatunków, które muszą **migrować** pomiędzy strefami. Przykład: jeśli chronione strefami miejsca rozrodu i regularnego przebywania żółwi błotnych są od siebie oddalone o więcej niż 500 m, to samice muszą przemieszczać się między strefami. Narazone są wówczas na niebezpieczeństwo, w tym wypadki na drogach [25];
 - gatunków, dla których dotychczasowe strefy **nie są wystarczające**. Przykład: strefowa ochrona nietoperzy dotyczy tylko wybranych zimowisk [1], nie odnosząc się w ogóle do kolonii rozrodczych, które często są w miejscach pod znaczną presją antropogeniczną [34].
- Mimo różnorodnych podjętych działań ochronnych **wciąż maleje** populacja kraski, gadożera, cietrzewia, żołędniczy, a do wymarłych w Polsce zalicza się szlachara, orzełka czy kobiernika postrzępionego [35].

Fot. Roman Rogoziński

Co dalej?

Zważywszy na przytoczone fakty następujące działania wydają się być potrzebne:

- weryfikacja stopnia zagrożenia gatunków w Polsce (szczególnie bezkręgowców i grzybów);
- weryfikacja list gatunków strefowych;
- weryfikacja rozwiązań w dotychczasowej ochronie (np. tworzenie stref tylko w wybranych regionach Polski (np. [35]) czy stref dla kolonii rozrodczych nietoperzy);
- uelastycznienie/dopasowanie zasad ochrony w strefie (plany ochrony?);
- w razie potrzeby system monitorowania szlaków migracji między strefami;
- system dopłat dla prywatnych właścicieli za posiadanie strefy.

Fot. Roman Rogoziński

Bibliografia:

Rozwinięcie użytych skrótów:

CR	gatunek krytycznie zagrożony	LC	gatunek najmniejszej troski
DD	gatunek niedostatecznie rozpoznany	LP	Lasy Państwowe
EN	gatunek zagrożony wyginieciem	NT	gatunek bliski zagrożenia
ER	gatunek wymarły regionalnie	RDOŚ	regionalny dyrektor ochrony środowiska
EW	gatunek wymarły na wolności	VU	gatunek narażony na wyginiecie